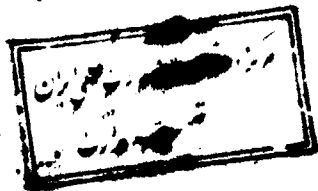

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٩١١٢

۱۳۷۵ / ۹ / ۲۰

دانشگاه شهید بهشتی

(دانشکده حقوق)

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی

موضوع :

رابطه علیت در انواع قتل

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر رضا نوربها

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر محمدعلی اردبیلی

نگارنده :

پورعلی عطائی کلائی

۱۳۰۳۶ / ۲

سال تحصیلی ۷۷ - ۱۳۷۶

۲۹۱۱۲

پیشگفتار

یکی از عناوین درسی دوره کارشناسی ارشد پایان نامه (رساله) می باشد که معمولاً انتخاب موضوع آن به بضاعت علمی و علاقه دانشجو بستگی دارد. تجربه نشان داده است دانشجویانی که دارای زمینه مطالعاتی قبلی توأم با کارهای عملی پیرامون مفاهیم مختلف رشته تحصیلی خود داشته اند بهتر انتخاب موضوع می کنند. «رابطه علیت در انواع قتل» عنوانی است که مدتها ذهنم را به خود مشغول کرده و همواره مترصد آن بوده ام که در این خصوص مطالعاتی وسیعتر داشته باشم. بدیهی است که در انجام این امر به دلیل کمبود وجود منابع، انتظار مشکلات بسیاری را داشتم که با انکاء به لطف حق و استفاده از اندیشه های والای اندیشمندان این علم بخصوص اساتید ارزشمندم جناب آقای دکتر نوریها به عنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر اردبیلی استاد مشاور و همچنین جناب آقای دکتر خزائی که همواره مدیون راهنماییهای ایشان می باشم و هیچگاه از لطف و نظرات بالارزش خود محروم نکرده و در واقع چراغ هدایتم در این راه بوده اند، تشکر نموده و امید موفقیت در این مسیر را دارم. همچنین از زحمات بی شائبه خانواده ام مخصوصاً همسر گرامیم و برادر بزرگوارم که همواره مشوقم بودند کمال تشکر و قدردانی را می نمایم.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
بخش اول - بررسی انواع قتل و تعاریف و نظریات و بررسی فقهی در رابطه علیت	
بررسی انواع قتل	۵
فصل اول - بررسی انواع قتل	
گفتار اول - قتل عمد	۷
الف - تعریف قتل عمد	۷
ب - ارکان قتل عمد	۹
گفتار دوم - قتل خطاء شبیه به عمد	۱۷
الف - تعریف قتل خطاء شبیه به عمد	۱۷
ب - ارکان قتل خطاء شبیه به عمد	۱۹
گفتار سوم - قتل در حکم شبهه عمد	۲۱
الف - تعریف قتل در حکم شبهه عمد	۲۲
ب - ارکان قتل در حکم شبهه عمد	۲۳
گفتار چهارم - قتل خطای محض	۲۵
الف - تعریف قتل خطای محض	۲۵
ب - ارکان قتل خطای محض	۲۷
گفتار پنجم - قتل غیر عمدی	۲۸

در فصل اول
مبحث قتل عمد
در حکم عمد

الف

۹۱۸
۷۱۶

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

الف - تعریف قتل غیر عمد ۲۹

ب - ارکان قتل غیر عمد ۲۹

فصل دوم - تعاریف و نظریات مختلف در ارتباط با رابطه علیت

گفتار اول - مفهوم لغوی، فلسفی و حقوقی علت و نظریات حقوقدانان در رابطه با

علیت ۳۲

مبحث اول - مفهوم لغوی و فلسفی و حقوقی ۳۲

الف - مفهوم علت از نظر لغوی ۳۲

ب - مفهوم علت از نظر فلسفی ۳۳

ج - مفهوم علت از نظر حقوقی ۳۶

مبحث دوم - نظریات حقوقدانان راجع به احراز رابطه علیت ۳۸

الف - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط واجب یا ضروری نتیجه ۳۹

ب - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط مستقیم نتیجه ۴۱

ج - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط پویای نتیجه ۴۲

د - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط کافی نتیجه ۴۴

گفتار دوم - بررسی فقهی رابطه علیت ۴۶

مبحث اول - سبب، شرط، عدم مانع، مباشرت، تسبیب ۴۷

الف - تعریف و اقسام سبب ۴۷

ب - شرط ۴۹

نظریات
ما کدام یک از
نظریات بر فرض
دارد ؟
بیم از علی است
سین نظریه شرطی در این
و عقده ؟

ب | قتل غیر عمد
متد غیر عمد

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
ج - عدم مانع	۵۰
د - مباشرت	۵۱
ذ - تسبیت	۵۱
مبحث دوم - بررسی اجتماع عوامل متعدد در عرض یکدیگر	۵۴
الف - اجتماع چند مباشر	۵۴
ب - اجتماع چند سبب	۵۶
ج - اجتماع سبب و مباشر	۵۸
مبحث سوم - بررسی اجتماع عوامل متعدد در طول یکدیگر	۵۹
الف - اجتماع سبب و مباشر	۵۹
۱- مباشر قوی تر از سبب	۵۹
۲- تساوی مباشر و سبب	۶۰
۳- اقوی بودن سبب از مباشر	۶۰
اول - مباشر کودک یا دیوانه باشد	۶۰
دوم - مباشر جاهل باشد	۶۱
سوم - مباشر موجود جاندار باشد	۶۲
چهارم - مباشر موجود بی جان باشد	۶۴
ب - اجتماع اسباب متعدد	۶۵
اول - اختلاف اسباب در عدوانی بودن	۶۵
دوم - اجتماع اسباب متعدی	۶۶

ص ۱۰۰ - ۱۰۵ در ۱۰۰ ج

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱- نظریه ضمان سبب مقدم در تأثیر.....	۶۶
۲- نظریه ضمان سبب مؤخر در تأثیر.....	۶۸
۳- نظریه ضمان مقدم در حدوث.....	۶۹
۴- نظریه تساوی ضمان مسبب.....	۶۹

بزرگوار است
 سرکار شریف
 سرکار شریف
 سرکار شریف
 سرکار شریف
 سرکار شریف

بخش دوم - رابطه علیت در انواع قتل در قوانین و رویه قضائی

فصل اول - رابطه علیت در قتل عمدی.....	۷۲
مبحث اول - تحقق رابطه علیت.....	۷۲
الف - استمرار رابطه علیت بین فعل و نتیجه.....	۷۲
ب - قطع استمرار بدلیل فعل اختیاری.....	۷۲
ج - قطع استمرار بدلیل عوامل طبیعی.....	۷۳
اول - عوامل طبیعی بیرونی.....	۷۴
دوم - عوامل طبیعی درونی.....	۷۵
مبحث دوم - تردید در وجود رابطه علیت.....	۷۷
الف - مواردی که وجود رابطه علیت مفروض است.....	۷۷
ب - مواردی که رابطه علیت را باید احراز کرد.....	۷۸
مبحث سوم - رابطه علیت در قتل عمدی در قانون مجازات اسلامی.....	۷۹
اول - رابطه علیت در قتل عمدی (ماده ۲۰۶ قانون مجازات اسلامی) ...	۷۹
دوم - رابطه علیت در قتل عمدی در سایر مواد قانون مجازات اسلامی.....	۸۵
مبحث چهارم - رویه دیوانعالی کشور در خصوص رابطه علیت در قتل.....	۹۲

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل دوم - رابطه علیت در قتل شبه عمد، در حکم شبه عمد خطاء محض و

۱۰۴ **قتل غیر عمدی**

گفتار اول - رابطه علیت در قتل خطاء شبیه عمد و در حکم شبه عمد..... ۱۰۴

الف - اول - رابطه علیت در قتل شبه عمد..... ۱۰۴

الف - دوم - رابطه علیت در قتل در حکم شبه عمد..... ۱۰۵

ب - عواملی که رابطه علیت را قطع می‌کند..... ۱۰۷

اول - عوامل طبیعی..... ۱۰۷

۱- عوامل طبیعی بیرونی..... ۱۰۷

۲- عوامل طبیعی درونی..... ۱۰۷

ج - دیدگاه رویه قضائی نسبت به رابطه علیت در شبه عمد و در حکم شبه

عمد..... ۱۰۷

گفتار دوم - رابطه علیت در قتل خطاء محض..... ۱۱۰

الف - فرض قانونی خطا در قتل خطا محض..... ۱۱۰

ب - رابطه علیت در قتل خطای محض..... ۱۱۰

ج - قتل خطای محض ناشی از خطای چند نفر..... ۱۱۱

د - قطع رابطه علیت به دلیل خطای خود مقتول..... ۱۱۲

گفتار سوم - رابطه علیت در قتل غیر عمدی..... ۱۱۶

الف - تعریف و احراز خطا..... ۱۱۶

ب - انواع خطا در قتل غیر عمدی..... ۱۱۸

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۲۲	ج - رابطه علیت در قتل غیر عمدی
۱۲۲	۱- قتل غیر عمدی ناشی از خطای چند نفر
۱۲۵	۲- خطای متهم و خطای خود مقتول
۱۲۸	۳- خطای متهم علت مستقیم و بی واسطه فوت نیست
۱۳۰	د - از بین رفتن رابطه علیت به لحاظ وجود سبب خارجی
۱۳۰	۱- قوه قاهره یا حادثه غیر مترقبه
۱۳۰	۲- قطع رابطه علیت بواسطه حیوان
۱۳۱	۳- قطع رابطه علیت بواسطه تردید بین چند علت
۱۳۳	۴- قطع رابطه علیت بواسطه سهل انگاری
۱۳۵	۵- قطع رابطه علیت در نتیجه اراده مقتول
۱۳۶	ذ - رویه قضائی ایران
۱۵۵	نتیجه گیری
۱۶۵	کتابنامه

مقدمه

رابطه علی و معلولی یکی از ابتدائی‌ترین قواعدی است که توسط بشر کشف شده است. بشر ابتدائی از مشاهده پدیده‌هایی که پی‌درپی بصورت منظم یکی بعد از دیگری بوجود می‌آمدند پی برد که باید قاعده‌ای حاکم بر آنها باشد و بدین ترتیب رابطه علی و معلولی کشف شد. کشف این قاعده به انسان فهماند که وقوع هر پدیده بی دلیل نیست و اصل صدقه و اتفاق و تصادف حاکم نیست و از اینرو بدنبال وقوع هر حادثه و پدیده بدنبال چرائی آن گشت، و پرسش چرا که جهت یافتن علت است بعنوان یک اصل مطرح شد. بعدها که بدنبال پیشرفت بشر علوم مختلف پدیدار شدند، همه بالاتفاق مبتنی بر اصل و قاعده علت و معلولی بوده و این علوم از این اصل بهره فراوان برده‌اند.

فلسفه از جمله علوم عقلی است که این رابطه علی و معلولی در آن اهمیت شایانی دارد. در فلسفه علت به دو قسم علت تام و علت معدّه تقسیم می‌شود، و علت تامه خود به چهار قسم علت فاعلی، علت غائی، علت مادی و علت صوری تقسیم‌بندی می‌شود، ولی در صورتی که یک جزء یا دو جزء از علت بوده و سایر اجزاء نباشد علت معدّه یا ناقصه تحقق پیدا می‌کند. اهمیت مبحث علیت در فلسفه از این جهت است که وقتی علت تامه بوجود آمد پیدایش معلول ضروری و از اینرو ضرورت رابطه علی و معلولی اثبات می‌شود بطوریکه با پیدایش علت، معلول حتماً بوجود می‌آید. اثبات این امر در فلسفه نظم حاکم بر جهان و سنخیت و به هم پیوستگی علت و معلول باهم را به اثبات می‌رساند. فلاسفه از این اصول در جهت اثبات علت‌العلل یا قائم بالذات یا وجود خداوند استفاده می‌کنند که جای بحث در این مقوله نیست.

علوم تجربی نیز از این قاعده بهره فراوان برده است و تمام کشفیات علمی و اختراعات مبتنی بر این اصل است، مثلاً وقتی یک دانشمند فرمولی کشف می‌کند که در اثر ترکیب یا تجزیه چند ماده نتیجه خاصی بوجود می‌آید، مطمئن است که هرکس

در هر شرایط این ترکیب یا تجزیه را انجام دهد به این نتیجه خواهد رسید. بنابراین اثبات اینکه هر معلول علت خاصی دارد در علوم تجربی نیز از اهمیت فراوانی برخوردار است در علوم تجربی اعتقاد به این اصل موجب کنجکاوی و جستجو و تحقیق است و با بروز یک پدیده در جستجوی علت آن می‌گردند تا با پیدایش آن بتوانند رابطه بین معلول و علت را کشف نمایند. و از طرفی گاهی علت مشخص است و معلول پیدا نیست در این صورت با مشخص بودن علت پیش‌بینی می‌کنند که فلان نتیجه بوقوع خواهد پیوست و این همه پیش‌بینی در علوم مختلف بر مبنای محاسبات بر پایه این قاعده منظم علت و معلولی است.

در علوم انسانی نیز این قاعده حاکم است و از اهمیت فراوانی برخوردار است و وجود این رابطه علی و معلولی به دانشمندان علوم انسانی اطمینان می‌دهد که اصل هرج و مرج و صدفه و اتفاق حاکم نیست و یک رابطه علی و معلولی منظم حاکم است و بنابراین می‌تواند بر مبنای پیدایش معلول به جستجوی علت آن بگردد و تمام زمینه‌ها و ریشه‌های آنرا پیدا نماید، در این جاست که تحقیق گسترده و پهنای علوم انسانی را دربر می‌گیرد و دانشمندان علوم انسانی در پی وقوع هر واقعه و حادثه به جستجوی علت آن می‌پردازد و از طرفی با شناخت علت به پیش‌بینی معلول می‌پردازد و مطمئن است که معلول بوجود خواهد آمد.

اما علوم انسانی با علوم تجربی تفاوتی که دارد در این است که علت حاکم بر روابط انسانی تابع شرایط پیچیده فرهنگی، اخلاقی، زمان و مکان، زیستی و وراثتی و روانی و غیره است و از هر انسان تا انسان دیگر و از هر جامعه تا جامعه دیگر ممکن است متفاوت باشد و این تفاوت در نتیجه (معلول) بی‌تأثیر نباشد. بنابراین روابط علی و معلولی در علوم انسانی مثل علوم تجربی ثابت و لایتغیر نیست و در شرایط متفاوت نتیجه ممکن است متفاوت باشد. اما این تفاوت علوم تجربی و انسانی، دانشمندان علوم

انسانی را نباید مایوس کرده و باعث شود که دست از تلاش بردارد.

علم حقوق نیز یکی از علوم انسانی است که در آن رابطه علی و معلولی و اثبات و احراز آن از اهمیت شایان توجهی برخوردار است. برای مثال در زمینه حقوق مدنی، در مبحث اتلاف سخن از این است که هرکس موجب تلف مال غیر شود باید جبران خسارت کند اما برای الزام او به جبران خسارت باید ثابت شود که این خسارت توسط فعل ناشی از تالف بوجود آمده و به هیچ نحوی از انحاء این رابطه علیت قطع نشده است، تا بتوان او را الزام به جبران خسارت نمود. ماده ۳۲۸ قانون مدنی در این زمینه می‌گوید: «هرکس مال غیر را تلف کند ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آن را بدهد اعم از اینکه از روی عمد تلف کرده باشد یا بدون عمد و اعم از اینکه عین باشد یا منفعت و اگر آنرا ناقص یا معیوب کند ضامن نقص قیمت آن مال است».

در حقوق کیفری نیز تشخیص رابطه علیت از اهمیت شایان توجهی برخوردار است. در جرائم مقید به نتیجه باید ثابت شود که نتیجه حاصله در اثر فعل ارتكابی بوده است تا بتوان نتیجه را منتسب به فاعل فعل نمود. قابلیت انتساب و استناد نتیجه به فاعل و مسئول شناختن او مستلزم احراز رابطه علیت بین فعل و نتیجه است. اثبات و احراز این رابطه آنقدر اهمیت دارد که در صورتی که رابطه علیت موجود نباشد و نتیجه قابل انتساب به فعل ارتكابی فاعل نباشد او مسئول نیست و در نتیجه تبرئه می‌گردد ولی در صورتی که نتیجه به او قابل انتساب و استناد باشد او مسئول و مجرم بوده و مجازات می‌شود و این اهمیت در تمام جرائم مقید می‌باشد علی‌الخصوص جرم قتل (اعم از عمد و شبه عمد و خطای محض و غیر عمد)، بطوریکه اثبات و احراز رابطه علیت بین نتیجه و فعل در قتل عمد موجب قصاص و در قتل غیر عمد موجب تعزیر و دیه و در سایر قتلها موجب دیه می‌گردد. بنابراین اشتباه در احراز این رابطه ممکن است بی‌گناهی را محکوم و موجب قصاص گردد یا مجرمی را بی‌گناه تشخیص دهد و از مسئولیت مبرا

و از مجازات معاف کند.

به لحاظ اهمیت رابطه علیت در قتل ما در این رساله تحت همین عنوان به بررسی رابطه علیت در قتل از دیدگاه فقهاء و علمای حقوق و قانون مجازات اسلامی و رویه قضائی می‌پردازیم.

بخش اول

بررسی انواع قتل و تعاریف و نظریات
و بررسی فقهی در رابطه علیت

فصل اول : بررسی انواع قتل

«قتل نفس بزرگترین صدمه بدنی است که به افراد وارد می‌شود این جنایت نه تنها از نظر موضوع (سلب حیات از یک انسان زنده) مهم است بلکه از نظر عکس‌العمل شدیدی که وقوع آن در هیأت اجتماع بوجود می‌آورد دارای اهمیت خاص می‌باشد».^(۱) از دیدگاه قانونگذاری اسلامی مقام فرد در جامعه بسیار محترم است کسی که مرتکب قتل نفس می‌شود عضوی از اعضای فعال جامعه اسلامی را از بین می‌برد. «این جنایت کسان مقتول را متضرر و نظم اجتماع را مختل می‌سازد بعلاوه شخص گناه عظیم در پیشگاه خداوند متعال مرتکب می‌شود و پس از تحمل مجازات دنیوی به عقوبت و عذاب اخروی نیز گرفتار می‌آید».^(۲) قتل انواعی دارد که در این فصل به بررسی آنها می‌پردازیم، قانون مجازات اسلامی در ماده ۲۰۴ قتل نفس را به سه نوع عمد، شبه عمد و خطا محض دانسته است. در این ماده قانونگذار از فقه الهام گرفته است. مقنن یک نوع قتل دیگر در ماده ۶۱۶ و ۷۱۴ به عنوان قتل غیر عمدی شناخته است که سابقه‌ای در فقه ندارد و ناشی از ضرورت‌های اجتماعی زندگی ماشینی است. اینک به بررسی انواع قتل می‌پردازیم.

۱- یاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، جلد اول، ص ۲۳، چاپ سوم، تهران

۲- همان منبع، ص ۲۶